

ניוזלטר המרכז לחקר האישה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר

קיץ תשפ"א

דבר ראש המרכז, פרופ' יעל שמש

חברות וחברים יקרים,

כמה נחמד היה לו יכולתי לבשר שהשנה, בעקבות מיגור מגפת הקורונה, המרכז לחקר האישה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר חזר לשגרה הברוכה של אירועים פרונטליים. לצערנו, אין זה המצב, ולאחר שלרגע קט נראה היה שהמגפה מאחורינו, הגיח הגל הרביעי במדינת ישראל ושוב טרף את הקלפים.

למרות זאת, אני שמחה וגאה לבשר שלא הנחנו לנסיבות החיצוניות לפגוע בפעילות המרכז. נהפוך הוא, קשרנו קשרים עם גופים שונים והגענו לקהלים חדשים. כמה מן האירועים

שהתקיימו בזום זכו לארח מאות משתתפות ומשתתפים והמרכז מיצב את עצמו בחזית העשייה המחקרית בתחום חקר האישה ביהדות.

אין באפשרותנו לנבא מה צופן העתיד וכיצד תיראה שנת תשפ"ב. ובכל זאת אוכל להבטיח לכם דבר אחד: נעשה מאמצים כדי להמשיך להציע את המרכז לחקר האישה ביהדות קדימה וכדי לקדם את הנושאים שהיו יקרים לליבה של פניה גוטספלד הלר, ע"ה והם כמובן יקרים גם לליבנו.

משפט יפה אומר "כאשר החיים משליכים עליך אבנים – בנה מהן בית", כאשר אני מביטה לאחור על השנה שחלפה בצל מגפת הקורונה אני חשה שכך נהגנו.

אני מודה מעומק הלב לצוות המנצח של המרכז לחקר האישה ביהדות, שאפשר זאת.

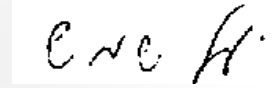
בראש ובראשונה, תודה ענקית לד"ר יצחק פס, הרכז האקדמי המוכשר של המרכז לחקר האישה ביהדות, על היוזמות הברוכות, על החדשנות, על הנכונות ליטול על שכמו עוד ועוד משימות, והכול בשמחה וברוח טובה. תודה על שותפות אמיתית ומהנה.

תודה גדולה גם לחברות הוועד המנהל של המרכז לחקר האישה ביהדות, פרופ' לילך רוזנברג-פרידמן, פרופ' רויטל רפאל-ויוונטה ופרופ' זהר לבנת, על השותפות האמיתית ועל היוזמות שהובילו ועליהן ניתן לקרוא בניוזלטר עצמו.

"אין גבול למה שאדם יכול לחולל אם לא חשוב לו מי יקבל את הקרדיט", אמר הארי טרומן, והתברכנו בכך שכל השותפות והשותפים להצלחת המרכז לחקר האישה ביהדות אינם עסוקים בשאלות של קרדיט, אלא בקידום המחקר על האישה ביהדות וקידומו של המרכז לחקר האישה ביהדות, שכל פעולותיו הן נרות זיכרון למייסדתו, פניה גוטספלד הלר, ע"ה.

מברכת את כולנו בבריאות איתנה, חוסן נפשי, הצלחה ברוחניות ובגשמיות ושנפיק את המרב
המיטב ממה שמזמנים לנו החיים בשנה הבאה עלינו לטובה.

שלכם,

מלגות ופרסים

כמדי שנה חילק המרכז מלגות ופרסים לסטודנטים וסטודנטיות הכותבים עבודות מחקר
העוסקות בחקר האישה ביהדות:

מלגות לסטודנטים מצטיינים

רינה קרה, המחלקה ללימודי א"י וארכיאולוגיה, עבודת מ"א בנושא:
"הכיבוש הפראנקי ומעמדן של נשים במזרח הים התיכון: עיון
משווה בעדויות אודות נשים מוסלמיות, נוצריות ויהודיות", בהנחיית
ד"ר יונתן רובין.

מטרת המחקר לבחון סוגיות הנוגעות למעמדן החברתי של נשים
דוגמת היכולת לבחור חתן או לסרב לשידוך מוצע, כסף אישי בו יכולה
האישה לעשות כרצונה כשיקוף למעמד חברתי וכלכלי, ירושת נשים,
נפילה בשבי ונישואים לאחר מכן, נישואים בכפוף להמרת דת או
נישואים בין-דתיים. המחקר יתמקד בשכבה של בורגניות ואצולה זוטרה ופחות בשכבה העליונה
ביותר של החברה הכוללת מלכות, נסיכות ואצולה גבוהה שנחקרו ממגוון זוויות. כדי לבחון
סוגיות אלו יעשה שימוש במקורות ראשוניים בני הזמן ובעיקר בתעודות משפטיות וכלכליות וכן
יעשה שימוש באתר הרגיסטה המאגד בתוכו שלל מסמכים מהממלכה הצלבנית ובתעודות מן
הגניזה הקהירית.

עינת קאפח, המחלקה לאמנות יהודית, דוקטורט בנושא: "ייצוג
האישה הדתית בקולנוע הישראלי העלילתי", בהנחיית ד"ר
מרים ריינר וד"ר מור פרסיאדו.

מטרת המחקר לבחון את ייצוגה של האישה הדתית בקולנוע
הישראלי, החל מראשיתו בשנות השלושים של המאה העשרים
ועד עשרים השנים האחרונות. המונח 'אישה דתית' מתייחס
לקבוצות השונות: מזרחית-מסורתית, דתית לאומית וחרדית. ייצוגיהן של הנשים הדתיות על
המסך ייבחנו דרך מקומן במשפחה, מעגל החיים (לידה התבררות, חתונה, מיניות, אימהות),
הסמלים המאפיינים אותן, שאיפותיהן, יחסן להלכה ולאורח החיים הדתי ויחס הסביבה אליהן.

כמו כן ייבחנו הסרטים בהקשר ההיסטורי של הפקתם ומקומם בתוך התמורות החברתיות והתרבותיות בשנים שבהם הופקו

מלגות לתלמידי מחקר

הדסה יוספזאדה, המחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה, עבודת מ"א בנושא: **"חידוש החוויה הדתית במרחבים נשיים יהודיים בישראל"**, בהנחיית פרופ' נסים ליאון.

במחקר זה אעסוק בבחינת הקריאה לחידוש החוויה הדתית במרחבים נשיים יהודיים בישראל. שדה המחקר בו אתמקד יכיל שלוש זירות של קריאה להתחדשות דתית: שיעורי תורה לנשים, אירועי הפרשות חלה/סעודות אמנים וערבי שירה המיועדים לנשים בלבד. שאלת המחקר בה אתמקד תהיה: כיצד נשים מפרשות את הביצוע הטקסי המשותף בחוויה הדתית הנשית והקריאה לחידושו ומהי המשמעות הפרקטית שהן מעניקות לו בחיי היומיום.

המחקר הסוציולוגי בעולם עסק לא מעט בתיאור ובניתוח ההתארגנות הנשית בחוויה הדתית. גם בישראל המחקר החברתי ער להופעתן המתחדשת של חוויות נשיות בנוף הדתי כאשר הוא נותן דגש מיוחד על תיאור העבודה הסמלית – הטקסית והרטורית – המתקיימת בהן. מנגד, אין בנמצא מחקר העוקב אחר יישום המסרים והטמעתם בחייהן של נשים הלוקחות חלק בחוויה הדתית הנשית. מחקרי מבקש להשלים צד זה ולהראות כיצד הקריאה לחידוש החיים הדתיים מוטמעת, אם בכלל, במרחב החיים היומיומי של נשים, וכיצד היא מייצרת שאלות חדשות ואתגרים חדשים למרחב המסורתי. כמו כן אבקש לתת ביטוי לביצוע הטקסי המשותף המתקיים בחוויה הדתית הנשית תוך תיאור המרחב הנשי, אפיונו ותרומתו לנשים הלוקחות בו חלק.

זחי פנטון, המחלקה להיסטוריה (תכנית מדע והלכה), עבודת מ"א בנושא: **"גישת ההלכה והאתיקה כלפי עבודת גברים כגניקולוגים ועמדותיהם"**, בהנחיית ד"ר צוריאל ראשי.

ביהדות ובהלכה יש משנה סדורה לגבי היחס למראות לא צנועים, לכיסויי חלקי גוף מסויימים ולדרך שבה יש להתנהג בין נשים וגברים. ישנם כללי עשה ולא תעשה, שנועדו להגן על ערכי הצניעות ולשמר את ערכי היהדות בנושאי המשפחה והמיניות.

בלימודי ועבודת הרפואה בכלל והגניקולוגיה בפרט אי אפשר להימנע מהתבוננות במראות לא צנועים. במהלך הלימודים והעבודה נחשף האדם למראות ותמונות שבנסיבות אחרות היו יכולים בהחלט להיחשב 'פורנו רך' – חשפנות ועירום.

בנסיבות רגילות ההלכה כמובן אוסרת הסתכלות שכזו, הן כאיסור עצמי ככל מראות אסורים, והן כדבר שיכול להוביל להרהורים אסורים או אף למעשים אסורים.

נושא זה מעורר מספר שאלות:

- מהי עמדת ההלכה להסתכלות לצורך לימודי רפואה או במהלך עבודת הגניקולוג?
- האם בתרבות הכללית יש גם כן התייחסות לקודים של צניעות בעבודת הגניקולוג?
- האם ההלכה "מגזימה" בדרישותיה או ריאלית?
- האם עמדותיו ומקצועיותו של גניקולוג גבר מושפעות ממניעים גבריים?
- האם צריך להציב כללי עשה ולא תעשה לכל גבר בעבודה כזו?

השערת המחקר:

אני משער שמהצד ההלכתי נמצא שההלכה מאפשרת חלק מהפעילויות, ומאידך מהצד המדעי ההשערה היא שנמצא בעייתיות בשיקולים הרפואיים או בהתנהגות בכל מה שקשור לגניקולוגים גברים.

במסגרת המחקר אבחן מה כולל האיסור הלכתי ומקורותיו, האם יש מקרים יוצאים מן הכלל שבהם מותר, ובאם ישנן הקלות, האם הקריטריון שלהן מתאים גם לרפואת נשים.

לצורך חקירת הנושא אסקור מקורות רבים בחז"ל ובהלכה, וננסה גם לתקף זאת ממקורות עכשוויים ובכוונתי לערוך סקר בקרב רופאי נשים/גניקולוגים, לגבי מידת הגירוויים המיניים שיש להם במהלך עבודתם, לגבי מחשבות בעלי אופי מיני ועוד.

מירב קניאס, המחלקה לספרות עם ישראל (מכון סלטי לחקר הלאדינו), עבודת מ"א בנושא: **"המרחב ומשמעותו ברומנסה הספרדית-היהודית (לאדינו)"**, בהנחיית פרופ' שמואל רפאל.

הרומנסה הספרדית-היהודית היא סוגה נשית, ולאשה יש מקום מרכזי בעלילתה. היא נמסרה על ידי נשים, עבור נשים ובמרחבי היגוד נשיים – מרחבים שהוגדרו לטובת האישה היהודית-הספרדית על ידי הממסד הגברי. הרומנסה שימשה מעין כלי פואטי ביבליותרפי עבור הנשים היהודיות-הספרדיות. בעזרתו הן חמקו מעולם המציאות לעולם החלום, חצו מרחבים ומצאו חלופות למרחבי ההתנהלות היום-יומית שלהן.

למרחב תפקיד מכריע בעיצובה של עלילת הרומנסה ובהנעתה. שלושה סוגי מרחב נבחנו במחקר הזה: מרחב המציאות – צייני מקום שהם חלק מן המציאות הקונקרטי, כגון ארצות, ערים ואתרים. מרחב המציאות נועד לתקף את הרומנסה ולהפוך את הסיפור הדמיוני לסיפור שכביכול התרחש באמת; מרחב החלום והבדיה – דומה לכאורה למרחב המציאות, אלא שהוא מתקיים במרחב שאינו נגיש לבני אנוש, ובכל זאת מתרחשת בו עלילה. למשל הר גבוה מאוד, אי שליו בתוך ים סוער, צמרת של עץ גבה קומה, מגדל רם הנישא למרחקים שבראשו כלואה נערה, מגדלור מרוחק בלב ים וכדומה. במרחבי החלום והבדיה מתרחשות הדרמות העוצמתיות ביותר של הרומנסה ולפיכך אלו רגעי השיא שלה. מרחבי הדמיון נבנים על גבי מרחב המציאות ומהווים לו השלמה שנועדה ליצור מלאות של עלילה דמיונית המעוגנת כביכול במציאות; מרחב ההיגוד – הם

המרחבים שהמסרניות ביצעו בהם את הרומנסה ובהם היא נמסרה מדור לדור. על-פי רוב היו המרחבים האלה מרחבים נשיים מוגדרים שהממסד הגברי הממסד, המגביל והממשטר באופיו, התיר את קיומם.

בנוסף לסקירה תיאורטית על אודות המרחב ומכיוון שהרומנסה היא סוגה נשית, נסקרו במחקר ייצוגים ספרותיים של האישה בספרות ובשירה העברית בימי הביניים בכלל ושל הנשים היהודיות-הספרדיות בפרט. זאת על מנת ללמוד על האופן שבו הנשים התבוננו בעצמן ובמרכיבי הזהות שלהן ועל מידת הכרתן בחשיבות תפקידן, שכלל בין היתר העברת מסורות הספרות שבעל פה. המחקר ידון גם בהיותה של כתיבת הנשים הידברות בעלת 'קול כפול' (כתיבה הנמצאת במסורת הגברית השולטת ומחוצה לה בעת ובעונה אחת) ובאופן שבו הדבר מוצא את ביטוי ברומנסה. מהסקירה הנקשרת ברומנסה כסוגה נשית יוצא אפוא שהרומנסה הייתה כלי פמיניסטי שתרתם להעצמתן של הנשים ולשחרורן מן המוסדות הגבריים הכובלים, כלי שהן פיתחו **בעצמן**, מאות שנים טרם החל המפעל הפמיניסטי לקרום עור וגידים.

רותם גלסר, בית הספר לחינוך, דוקטורט בנושא: **"עבודת הבלנית במקוואות בישראל – תפיסת התפקיד של מלווה בטקס מעבר: הפועלות (agency), המעורבות בעבודה והשחיקה"**, בהנחיית פרופ' זהבית גרוס.

מחקר זה בוחן את תפקיד הבלניות כמלוות את טקס הטבילה היהודי-נשי. המחקר מתמקד באופן בו הבלניות חוות ותופסות את טקס הטבילה ואת תפקידן בו, ואת השחיקה והמעורבות שלהן בעבודה. המחקר הינו אינטרדיסציפלינרי, ובוחן את תפקיד הבלנית משלוש פרספקטיבות: חקר הדת והמגדר, טקסי מעבר והעולם התעסוקתי. המחקר גם בוחן את השלכות הממצאים על השדה החינוכי. אוכלוסיית המחקר, הבלניות במקוואות, מלוות נשים המגיעות מידי חודש לטבול בסיום הווסת, כחלק מטקס מעבר יהודי בין טומאה לטהרה. טקסי מעבר נחקרו הן בחברה היהודית והן בתרבויות שונות, ברם נראה שהמחקר לא נתן דעתו לתפקידו של מלווה הטקס. העבודה הנוכחית מבקשת להבין את תפקידה של מלוות טקס הטבילה מתוך נקודת מבטה, על בסיס עבודתה של סאבא מחמוד (Mahmood, 2005) שבדקה את הפועלות (agency) של נשות המסגדים בקהיר. גם המחקר הנוכחי מבקש לפענח פועלות המוצגת תוך קבלה של מבנה הכוח דרך נשים המצייתות לדתות מסורתיות-שמרניות, במסירות רבה ובקבלת תגמול כספי נמוך. המחקר בודק כיצד תפיסת התפקיד של הבלנית ותפיסתה את טקס הטבילה קשורות למעורבות שלה בעבודה או לשחיקה שהיא חשה. המחקר מתבסס על מודל JDR (Job Demands Resources) מודל המשאבים-דרישות במקצוע (Demerouti, Nachreiner, Bakker, & Schaufeli, 2001). המודל מסביר את ההשפעות של הדרישות בעבודה ושל המשאבים העומדים לרשות העובד, על רווחתו הפיזית והנפשית של הפרט בעבודתו. המחקר הנוכחי ירחיב את המודל הקיים גם לאספקטים רגשיים כדי להבין לעומק את תפקידה של המלווה את טקס המעבר.

בשל מיעוט מחקרים קודמים על תפקיד המלווה בכלל ועל האוכלוסייה הספציפית בפרט נבחר מערך מחקר המשלב מתודולוגיות בשיטות מעורבות, מסוג מחקר אינטגרטיבי. בחלק הראשון והאיכותני של המחקר רואיינו 30 בלניות במחקרי עומק מובנים למחצה, ובחלקו השני הכמותני

יועברו שאלונים בתחום הזהות המקצועית והיבטים רגשיים שונים (סגנון התקשרות ואינטליגנציה רגשית) ל 300 בלניות. **תרומתו המרכזית של המחקר** הינה בהעמקה התאורטית של תפקיד מלווה טקס מעבר ובהבנה של פועלנות של נשים המצייתות לדתות שמרניות-מסורתיות, כחלק מתפקיד זה. המחקר גם שופך אור על חלקם של תפיסת התפקיד של המלווה וההיבטים הרגשיים על המעורבות בעבודה ועל השחיקה, ומציע כיוונים להתערבות במידת הצורך.

גרישה מנחל, המחלקה לתנ"ך, דוקטורט בנושא: **"סיפורי רצח בתנ"ך: הגדרתם וניתוחם הספרותי"**, בהנחיית פרופ' מיכאל אביעוז.

הרעיון המרכזי הניצב במרכזו של המחקר הוא עמידה על המוטיבים הספרותיים ועל האמצעים הסגנוניים שבהם השתמש המספר המקראי בעצבו את תיאורי מעשי הרצח במקרא. המחקר מבקש לבדוק את דרכי העיצוב הספרותי של סיפורי רצח מקראיים ולהצביע על האפיון הייחודי של כל סיפור וסיפור אשר מוגדר כ"סיפור רצח". במחקר זוהו עשרה סיפורים העונים להגדרה של "סיפורי רצח" כפי שזו מוצעת במחקר. דהיינו סיפור שיש בו אירוע של שני אנשים לפחות, כאשר אדם אחד ממית בזדון ותוך כוונה מודעת אדם אחר. האדם הממית הוא אדם מן השורה ולא מלך ושליט מדיני, הקורבן גם הוא יהיה לרוב אדם מן השורה למעט יוצא דופן אחד שבו נרצח נביא ובן של כוהן. הסיפור בדה"ב כד 20-22 עוסק ברצח של נתין של מלך בידי ההמון וזאת במצוותו של המלך.

כמו כן בסיפורים רבים לרוצח ולקורבן יש יחסי קרבה מסוגים שונים כגון שני אחים, איש ופילגשו. במחקר יש מעמד חשוב לשאלה המגדרית. הסיפור המובהק לכך הוא סיפור פילגש בגבעה (שופ' יט-כ). זהו סיפור העוסק ברצח תוך שימת דגש על מעמד הנרצחת. הקורבן היא אישה פילגש אשר מקפחת את חייה במוות אכזרי ומנותחת לחלקים בידי אישה, להבנת, בעודה בחיים (שופ' יט 29; כ 4). זהו סיפור המאיר באור ייחודי את פרשיות הרצח המקראיות, בשל הסיבה שיש יחסים מגדרים מתוחים בין הרוצח לבין הנרצחת. הנרצחת היא אישה חסרת כל מעמד בעוד הרוצח הוא גבר אמיד ובעל אמצעים.

דיון מגדרי מרכזי נוסף שיש במחקר הינו הדיון אודות דמותה של כזבי בת צור (במ' כה). המחקר מתחקה אחר אפיון דמותה של כזבי, ומצביע על מעמדה כאישה שנרצחת. כזבי נרצחת בידי פנחס בשל היותה אישה שקיימה יחסי אישות עם אדם רם מעלה מעם ישראל (במ' כה 6-8, 14-15). נשיא שבט שמעון קיים יחסים לא ראויים עם אישה זרה ופנחס בקנאתו לה' גאל את העם מחטא. סיפור זה מעלה על נס את שאלת המגדר ומעצב את הסיפור מתוך פרספקטיבת מעמדה של האישה הזרה ומיקומה בחברה הישראלית בתקופת נדודי ישראל במדבר. פרשת פנחס היא אלומת אור נוספת לבחינת שאלת מעמד האישה בסיפור המקראי; אלומה המאירה על מעמדה האמביוולנטי של האישה כמביאה חיים אך מנגד, כמולידה חטא.

בכל סיפורי הרצח הנידונים מתקיים דיון בשאלת מקום האישה בסיפור, החל מסיפור הרצח הראשון שבו למקומה של חוה כמולידת הרוצח (בר' ד 1) מחד גיסא וכאם הקורבן הנרצח מאידך

גיסא (בר' ד 25) יש תפקיד מרכזי המאחד את האירוע ומגדירו כרצח, וכלה ברצח כזבי בת צור, אשר היותה אישה מובלטת ביתר שאת בשל העובדה שהמחבר המקראי מזכיר את מקום הפגיעה בה כמקום הפיריון הנשי המכונה בסיפור "קבתה" (במ' כה 8) ונראה כי הכוונה לרחם הנפגעת.

לילך ברבי-ביתן, המחלקה לספרות עם ישראל, דוקטורט בנושא:
**"חשבתוך חומה ואת דלת': ייצוגי נשים במשלי שועלים לרבי ברכיה
 בן נטרונאי הנקדן", בהנחיית פרופ' רויטל רפאל-ויוונטה ופרופ' טובי
 ביברינג.**

במוקד המחקר עומד ספר משלי שועלים לר' ברכיה (ב"ר נטרונאי) הנקדן (המאה השתיים-עשרה, צרפת). בהקדמה לספר הצהיר ברכיה שמטרתו העיקרית בספרו היא לתקן את העוולות ואת אי הצדק השוררים בתקופתו. באמצעות השימוש בדמויות בעלי החיים נעשה המשל בידיו כלי רטורי למסור מסרים דידקטיים ולבקר את היחסים בין בני האדם ואת המידות הרעות בחברה האנושית. עיון במשלים מלמד שאף שברכיה לא הביע דעתו במפורש על היחסים בין גברים לנשים, הזהות המגדרית והייצוג הסטריאוטיפי שהעניק לבעל החיים המואנשים אפשרו לו לעסוק בסוגיות מגדריות שונות שעניינו אותו כגון מיניות, נישואין, אימהות, מעמד האישה ומערכות יחסים בין אישה לרעותה ובין נשים לגברים, ולמתוח ביקורת סמויה על נשים ועל נשיות בחברה היהודית בת זמנו. שלא כיצירות עבריות רבות שכתבו במאות השתיים-עשרה והשלוש-עשרה בספרד ובפרובנס אשר יוחדו לנשים כנושא ספרותי, דמות האישה בספר משלי שועלים מופיעה באקראי, כדמות אחת מני רבות בלי תמה ספרותית מאחדת.

מחקר זה מבקש להציע ניתוח ספרותי של המשלים מתוך פרשנות אינטרטקסטואלית ותלוית הקשר העשויה ללמד על מקומן החשוב של נשים בספר משלי שועלים. ואכן בחינת התשתית המקראית הגלומה במשלים משמשת כמפתח פרשני להבנתם. מחקר זה מציע, לראשונה, מיון וניתוח תמטי של מצאי הייצוגים הסטריאוטיפיים המגוונים של הדמויות הנשיות בספר משלי שועלים. מטרת המחקר לבחון בקריאה מעמיקה את ייצוגי הדמויות הנשיות במשלו של ברכיה ולהבין כיצד הם מלמדים על המרחב הגיאוגרפי והתרבותי שבו הוא חי ופעל ועל מעמדה ותדמיתה של האישה בחברה היהודית בת זמנו. מיון ייצוגי הנשים בספר ובחינתם מעלים שהן מעוצבות כדמויות ארכיטיפיות, דואליות וסטריאוטיפיות: ייצוגן קוטבי, הן מתגלמות כ"טובות" או "רעות", כאידיאליות או דמוניות. תפיסה נשית דואלית וסטריאוטיפית זו רווחה בספרות המקרא ובספרות התלמודית והמדרשית, והיא השפיעה רבות על אופן עיצוב דמות האישה בספרות העברית בימי הביניים, שנכתבה כולה בידי גברים, ועל מעמדה בפזורה היהודית שבמערב אירופה בעת ההיא.

ייצוגי הנשים בספר נחלקים לשלוש קטגוריות עיקריות: משלים שבהם מופיעות דמויות נשים אנושיות או על טבעיות (טובות ורעות), משלים שבהם מופיעות דמויות נשיות (טובות ורעות) המיוצגות כבעלי חיים או כדוממים ומשלים שבהם מופיעות דמויות אימהיות ארכיטיפיות (טובות ורעות) המיוצגות כבעלי חיים.

קטגוריות אלו ינותחו על פי תמות שונות כגון תמת "מר ממות אני מוצא" (משל קי"א, בעקבות קהלת ז, כו), שתשמש לניתוח משלים שבהם מופיעות דמויות נשיות שליליות כמו האישה הפתיינית והבוגדנית, הקנאית, הנקמנית, השקרנית, המוציאה דיבה רעה, המעניקה עצה רעה, המתהללת, הערומה, המפנה עורף, העצלה והשמחה לאיד ותמת "האישה הקורבנית" (כבשה בין זאבים) שתשמש לניתוח משלים שבהם האישה מעוצבת כחלשה, פסיבית וכמי שנופלת קורבן.

תמיכה בספרים

השנה המרכזי תמך בשני ספרים מצטיינים העומדים לצאת לאור:

הספר הראשון הוא פרי עטה של ד"ר רונית עיר-שי (נעמת), **"אישה" או "חווה"? סוגיית ההפלות בשיח ההלכתי-האורתודוכסי במאה העשרים מפרספקטיבה מגדרית**, העתיד לראות אור בקרוב בהוצאת מאגנס.

ספר זה הינו ניסיון ראשון מסוגו להציג מחקר הלכתי מקיף ומעמיק בסוגיית ההפלות מפרספקטיבה מגדרית. בלקחו כנקודת מוצא את הטענה לפיה ההלכה משקפת נקודות מבט גבריות והטיות מגדריות על בסיס זה, הוא בוחן השפעת תפיסות מגדריות על עיצובם של פסקי הלכה בני זמננו בשאלת ההפלות לאור תיאוריות ביו-אתיות, שמרניות, ליברליות ופמיניסטיות וכן לאור תפיסות של פמיניזם משפטי והביקורת הפמיניסטית על האפיסטמולוגיה השלטת.

הספר מנתח את המשמעותיות המגדריות העולות מן הפסיקה המחמירה במאה העשרים ואת האופן בו הן מבנות את האישה. טענתו היא כי עמדה הלכתית הרואה את איסור הפלה כאיסור דאורייתא מצמצמת את רעיון קדושת החיים למונחים ביולוגיים גרידא ובכך מבליטה את ההתייחסות לאישה בעיקר כאל ישות פריונית. מחקר זה מצביע על שאלות שטרם נשאלו: מהי תפיסת הפוסקים את הנשיות בכלל ובהקשר הספציפי של הפלות; היכן ממוקמים צרכיה של האישה במערך שיקוליהם של הפוסקים; האם היא נתפסת כסובייקט, כבעלת אינטרסים ורצונות משלה, או שמא אלה נתפסים כבלתי רלבנטיים ומנוכסים לטובת הקולקטיב (המשפחה, העם היהודי)? שאלות אלה מהוות את התשתית לדיון בספר זה ולמרות שעיקר עיסוקו הוא בסוגיית ההפלות המחברת מציעה לראות בכך הדגמה לשאלת גבריותו של השיח ההלכתי בכלל.

הספר השני **על הבתולים: מין מגדר וזהות בתרבות היהודית באשכנז בימי הביניים**, נכתב בידי ד"ר אביטל דוידוביץ' אשד ועתיד לראות אור בהוצאת כרמל.

הספר פורש את הפואטיקה והפוליטיקה שעיצבו את מושג הבתולים בתרבות היהודית, תוך התמקדות בהקשר ההיסטורי הייחודי של מרחב התרבות האשכנזית באירופה הנוצרית בימי הביניים התיכונים (בין המאות השתים-עשרה והחמש-עשרה). מתוך ניתוח אינטגרטיבי של מקורות ימי ביניים מגוונים, משרטט

ספר זה את מערכת הזיקות בין הערכים החברתיים, הכלכליים, הפוליטיים, הדתיים והאסתטיים שעיצבו את מושג הבתולים בתרבות היהודית באחת התקופות הסוערות ביותר שלה, ומצביע על הדרכים הגלויות והסמויות שבהן מכלול מורכב זה של כוחות תרבותיים השפיע על עיצובו של הגוף הנשי, על משטור הארוס, על עיצוב הפולחן הדתי ועל הגדרת גבולות הנורמטיביות החברתית.

אירועים וכנסים

במהלך שנת תשפ"א יזם והשתתף המרכז במספר אירועים וכנסים שנערכו בשיתוף פעולה עם גופים מהאוניברסיטה ומחוצה לה. עקב מגפת הקורונה כל האירועים התקיימו באופן מקוון בזום:

- 1- את האירוע הראשון לרגל פתיחת שנת הלימודים, שהתקיים בכ"ה בתשרי תש"פ (13.10.20), החליט המרכז לחקר האישה ביהדות להקדיש לעומדים ולעומדות בחזית המאבק בנגיף הקורונה והוא עסק ב"עוצמה נשית בתקופות משבר". באירוע הרצו ראש המרכז פרופ' יעל שמש בנושא "נשות התנ"ך בזמנים של משבר", פרופ' מרגלית שילה בנושא "מלחמת העולם הראשונה כזירה להעצמה נשית" ופרופ' ג'ודי באומל-שוורץ בנושא "להפוך לגיבורה בתקופת השואה". את האירוע כיבד בנוכחותו ד"ר הפקולטה למדעי היהדות, פרופ' ירון הראל והנחתה אותו חברת הוועד המנהל של המרכז וראש המחלקה ללימודי א"י וארכיאולוגיה, פרופ' לילך רוזנברג-פרידמן.
- 2- לקראת יום השנה ה-82 לציון "ליל הבדולח", יזם המכון לחקר השואה בשיתוף המרכז לחקר האישה ביהדות יום עיון בזום לכבוד פרסום הספר *Her Story, My Story? Writing About Women and the Holocaust* שהוקדש לזכרה של מייסדת המרכז, הגב' פניה גוטספלד הלר ז"ל ששרדה את השואה כילדה. האירוע שהתקיים ב-9.11.20 נפתח

בדברי ראש המרכז, פרופ' יעל שמש, שהציגה בפני המשתתפים את דמותה הייחודית של פניה ואת השפעת השואה עליה ועל המשך חייה ופועלה.

3- לקראת יום האישה הבינלאומי קיים המרכז בשיתוף מכון שוקן למחקר היהדות כנס שבועי בנושא "נשים מעוררות השראה בעולם היהודי". הכנס התקיים בין הימים 7-11 במרס 2021. וכל יום הוקדש לנושא מיוחד: נשים בעולם הספר, תלמידות חכם, נשים ומשפט, המחוקקות הראשונות ושוויון זכויות. ביום האישה הבינלאומי כיבדו בנוכחותם ונשאו ברכות, נגידת JTS, פרופ' שולי רובין-שוורץ, ודקן הפקולטה למדעי היהדות, פרופ' ירון הראל.

4- במסגרת שיתוף פעולה עם מיזם "תולדות ישראל" לתיעוד דור תש"ח, יום המרכז כנס בנושא "לוחמות תש"ח: פעילות, הנצחה, תיעוד". הכנס התקיים בג' בניסן (16.3.21) והרצו בו חוקר גוש עציון, ד"ר יוחנן בן-יעקב על נשות גוש עציון, ברק ביכלר מבית ספר שדה שקמים בניצנים על לוחמות ניצנים והאנדרטה "יד ללוחמת" ופלג לוי בנושא תיעוד דור תש"ח.

5- בעקבות ההרצאות המרתקות והכנס המוצלח החלטנו לקיים כנס דומה בסמוך לימים הנוראים של החברה הישראלית, יום הזיכרון לחללי צה"ל ויום העצמאות, בהיקף רחב יותר. לשם כך חברנו למחלקה ללימודי א"י וארכיאולוגיה, למכון ז'בוטינסקי בישראל ולערוץ מת"ג (ערוץ תוכן לגמלאים) ובא' באייר (13.4.21) קיימנו את הכנס "מגש הכסף – לוחמות תש"ח מקימות מדינה", שהוקדש ללוחמות דור תש"ח.

6- בעקבות מגפת האלימות במשפחה שפשטה לצערנו בחברה ישראלית, יזמה חברת הוועד

המנהל של המרכז לחקר האישה ביהדות וראש המחלקה לספרות עם-ישראל, פרופ' רויטל רפאל-ווינטה, כנס מטעם הפקולטה למדעי היהדות שנקרא "די לאילמות נגד אלימות". המרכז שמח לקחת על עצמו את ארגון וניהול הכנס החשוב שהתקיים בכ"תמוז (30.6.21), והציג אמירה ברורה, מוסרית וערכית שקראה לפעול בנחישות נגד אלימות כלפי נשים. ההרצאה העיקרית בכנס "לא שותקת", הועברה בידי ליאת פריימן, אחותה של מיכל סלה ז"ל שנרצחה בידי בן זוגה. ליאת ופעילות נוספות הקימו את פורום מיכל סלה הפועל להצלת חיים ומניעת אלימות כלפי נשים באמצעות חדשנות וטכנולוגיה, "חשיבה מחוץ לקופסה", יחד עם דגש על מודעות לתמרורי אזהרה בזוגיות וקריאה

לסולידריות חברתית.

בהמשך הכנס נשמעו הרצאות מפי מרצים ומרצות בפקולטה למדעי היהדות שהעירו והאירו סוגיות שונות בנושא כאוב זה. בין המרצים היו פרופ' חננאל מאק, פרופ' אמריטוס במחלקה לתלמוד, ד"ר משה שושן מהמחלקה לספרות עם-ישראל, ד"ר טובה גנזל, ראש תכנית כרמים למצטיינים בחוג הרב תחומי בפקולטה למדעי היהדות, ד"ר רחל בורובסקי וד"ר דרור ארליך מבית הספר ללימודי יסוד, ד"ר צחי הרשקוביץ מהמחלקה לפילוסופיה, ד"ר רקפת דילמון מהמחלקה ללשון עברית ויעל צירניאק שסיפרה על תוכנית פילוסופיה יהודית-חברתית ייחודית המיועדת לאסירים משוחררים על רקע עבירות של אלימות במשפחה. את הכנס שזכה להדים רבים כיבדו בנוכחותם ובברכותיהם פרופ' אמנון אלבק, רקטור האוניברסיטה, ופרופ' ירון הראל, דקן הפקולטה למדעי היהדות שברך על היוזמה ופרס את חסותו על הכנס.

7- גולת הכותרת של האירועים אותם יזם המרכז לחקר האישה ביהדות בשנה"ל תשפ"א הייתה סדרת הרצאות חודשית בת 7 מפגשים בשם "נשים בעשייה הביטחונית בתקופת היישוב". סדרת ההרצאות פורצת הדרך נועדה להציב בחזית התודעה את הנשים שפעלו בתחום הביטחון ונשכחו או הועלמו מעל דפי ההיסטוריה. את הסדרה ניהל המרכז האקדמי שלנו ד"ר איציק פס והיא זכתה לשיתוף פעולה יוצא דופן מצד גורמים שונים ולשותפים רבים: המחלקה ללימודי א"י וארכיאולוגיה, המכון לחקר המחתרות בבר-אילן, מכון זיבוטנסקי בישראל, ארגון גמלאי צה"ל ("צוות") וערוץ מת"ג שאירח את הסדרה בפלטפורמות הדיגיטליות שלו.

המפגשים החודשיים עסקו במגוון נושאים: "חלוצות בביטחון בעלייה השנייה", "לוחמות במחתרת: זהות מגדרית בעשייה מחתרנית", "בשולי התודעה ומחוצה לה", "לוחמות המחתרת מאחורי סורג ובריח", "נשות הסוד ביישוב ובמדינה" ו"על נופלות, על הנצחה ועל זיכרון". את ההרצאות העבירו מיטב המרצים ביניהם ד"ר אלישבע רוסמן-סטולמן שנשאה את הרצאת הפתיחה, ד"ר סמדר סיני, פרופ' מרגלית שילה, ד"ר אסתר חכים-

כרמל, ד"ר אופירה גראוויס-קובלסקי, ד"ר דגנית בוני-דוויד, ד"ר איציק פס, ד"ר נעמה טייטלבוים-קריא, הארכיונאית הגב' מירי יהלום, פרופ' לילך רוזנברג פרידמן, לוחמת המוסד יולה רייטמן, ד"ר שרון גבע ופרופ' גיודי באומל-שוורץ. הסדרה זכתה להצלחה רבה ומאות משתתפים שמעו בעניין רב את ההרצאות מדי חודש בחודשו.

המקלט למדעי היהדות
מרכז ללימודים יהודיים ודתיים

נשים בעשייה הביטחונית בתקופת היישוב
סדרת הרצאות חודשית

נשות הסוד ביישוב ובמדינה
שיתוקים ביום שני, י"ד באייר תשפ"א, 26.4.21, בשעה 20:30

לביניה לזום: <https://www.meitav.co.il/801>

מפגשים על המזרח הרוסי. מקום הישיבה לשינון - 052-9111111

המקלט למדעי היהדות
מרכז ללימודים יהודיים ודתיים

נשים בעשייה הביטחונית בתקופת היישוב: בין חזית לערוץ
סדרת הרצאות חודשית

שיתוקים ביום שני, י"ד באייר תשפ"א, 26.4.21, בשעה 20:30

לביניה לזום: <https://www.meitav.co.il/801>

מפגשים על המזרח הרוסי. מקום הישיבה לשינון - 052-9111111

המקלט למדעי היהדות
מרכז ללימודים יהודיים ודתיים

נשים בעשייה הביטחונית בתקופת היישוב
סדרת הרצאות חודשית

קמעות בביתן בעליה הסניף
שיתוקים ביום שני, י"ד באייר תשפ"א, 26.4.21, בשעה 20:30

לביניה לזום: <https://www.meitav.co.il/801>

מפגשים על המזרח הרוסי. מקום הישיבה לשינון - 052-9111111

המקלט למדעי היהדות
מרכז ללימודים יהודיים ודתיים

נשים בעשייה הביטחונית בתקופת היישוב
סדרת הרצאות חודשית

לוחמת המחנות מאחורי סורג ובריח
שיתוקים ביום שני, י"ד באייר תשפ"א, 26.4.21, בשעה 20:30

לביניה לזום: <https://www.meitav.co.il/801>

מפגשים על המזרח הרוסי. מקום הישיבה לשינון - 052-9111111

המקלט למדעי היהדות
מרכז ללימודים יהודיים ודתיים

נשים בעשייה הביטחונית בתקופת היישוב
סדרת הרצאות חודשית

על נפלות, על הצנחה ועל זיכרון
שיתוקים ביום שני, י"ד באייר תשפ"א, 26.4.21, בשעה 20:30

לביניה לזום: <https://www.meitav.co.il/801>

מפגשים על המזרח הרוסי. מקום הישיבה לשינון - 052-9111111

המקלט למדעי היהדות
מרכז ללימודים יהודיים ודתיים

נשים בעשייה הביטחונית בתקופת היישוב
סדרת הרצאות חודשית

שולו הוודעה ומוחצה לה
שיתוקים ביום שני, י"ד באייר תשפ"א, 26.4.21, בשעה 20:30

לביניה לזום: <https://www.meitav.co.il/801>

מפגשים על המזרח הרוסי. מקום הישיבה לשינון - 052-9111111

פרסומים

1- במסגרת פרויקט "נשים מהגרות" אותו יזמה מייסדת המרכז הגב' פניה גוטספלד הלר ז"ל שנים מספר לפני פטירתה ושהוטל על כתפיה של פרופ' גיודי באומל-שוורץ, ראש המרכז לשעבר, יצא לאור הספר השלישי:

For the Love of Shirley: One Woman's Challenges and Choices in Postwar Jewish America.

הספר מביא את סיפורה של שירלי רוזלין-קראוס-תידור, יהודייה אמריקאית שנולדה למשפחת מהגרים ממזרח אירופה. הוא מספק לקוראים הצצה אינטימית לאתגרים ולבחירות של אישה יהודייה אחת באמריקה היהודית שלאחר המלחמה וסיפורה משקף את סיפורו של דור שלם של נשים יהודיות באמריקה. הספר יצא לאור בהוצאת Peter Lang.

במקביל תורגם לעברית הספר השני בסדרת "נשים מהגרות": **אלה תולדות ברניס: מסע ניצחון של אישה יהודייה מהברונקס**, שיצא לאור בהוצאת רסלינג. הספר מגולל את סיפורה של יהדות ארצות-הברית של אמצע המאה ה-20 דרך עיניה של ברניס כהן-שוורץ וסיפורה משקף את סיפור החיים של דור שלם של יהודים עירוניים צעירים בארצות-הברית שהוריהם הגרו ממזרח אירופה לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה ואת התפתחותה של יהדות ארצות-הברית באמצע המאה ה-20.

ספר נוסף אותו התחלנו לתרגם השנה מאנגלית ושעתיד לצאת לאור בשנה הקרובה הוא **ארץ מולדת: חמישים שנות עליית נשים יהודיות מארצות הברית – אוטוביוגרפיה קולקטיבית** (*Goodbye America: Fifty Years of American Jewish Women's Immigration to Israel, A Collective Autobiography (1967-2017)*). הספר ייצא לאור כחלק משיתוף פעולה עם מוסד הרצל לחקר הציונות באוניברסיטת חיפה.

2- מינקת רבקה

פרויקט הדגל של המרכז, הוצאתו לאור של הספר "מינקת רבקה" שהוא הספר הראשון שנכתב בידי אישה יהודייה, רבקה בת מאיר טיקטינר, במאה ה-16, מתקרב לסיומו. עבודת התרגום מיידש הושלמה בידי ד"ר ימימה חובב וכתב היד נמצא בשלבי עריכה סופיים לקראת הוצאתו לאור שהתעכבה מסיבות שונות.

3- מכתבים אל החופש

פרויקט נוסף שהתחיל בשנת תשפ"א וימשיך בשנת תשפ"ב הוא הוצאת ספר מכתבים שכתבו לוחמות המחותרות שנאסרו בידי הבריטים וישבו בבתי הכלא בארץ. על הפרויקט אחראי ד"ר יצחק פס, הרכז האקדמי של המרכז לחקר האישה ביהדות, שיכתוב גם את ההקדמה המדעית לספר. בשלב זה, איסוף ואיתור המכתבים הנמצאים בארכיונים השונים ובידיים פרטיות נמצא בעיצומו והפרויקט זוכה לשיתוף פעולה מצד גורמים שונים הקשורים ומעורבים בתחום זה.

4- כתב העת "מסכת"

ממשיך שיתוף הפעולה המוצלח בין המרכז לבין כתב העת "מסכת לחקר נשים בעולם היהודי" שמזה מספר שנים יוצא במסגרת הפקולטה למדעי היהדות. השנה יצא לאור כרך ט"ז של מסכת ובו מאמרים מגוונים ומרתקים ומתוכנן ערב השקה חגיגי בשיתוף מערכת "מסכת" ומייסד כתב העת, חתן פרס נובל, פרופ' ישראל אומן.

צוות אדמיניסטרטיבי

ד"ר יצחק פס ממשיך את עבודתו המצוינת כרכז אקדמי ומנהלי של המרכז לחקר האישה ביהדות וכאחראי לוגיסטיקה. הוא אחראי על הניהול האדמיניסטרטיבי של המרכז, הקשר עם מוסדות האוניברסיטה וגורמי חוץ ועם קהל החוקרים והתלמידים הפונים למרכז. הוא שותף בארגון וייזום כנסים ואירועים שונים ומשמש איש הקשר מטעם המרכז עם חברות מערכת כתב העת "מסכת". במסגרת תפקיד זה הוא אחראי על הניהול הטכני של הוצאת כתב העת הכולל קשר עם הכותבים, פרסום, הפצה וקשר עם בית הדפוס. כחלק מתפקידיו הוא מנהל את אתר האינטרנט של המרכז, אחראי על הקשר עם אנשי המקצוע מהאוניברסיטה ומחוצה לה, אחראי על התוכן ועל דף הפייסבוק של המרכז וכן על הוצאת הניוזלטר השנתי.

תוכניות לשנת תשפ"ב

למרות חוסר הוודאות באשר למתווה הלימודים והפעילות האקדמית בשנת הלימודים תשפ"ב בעקבות ההתפרצות המחודשת של נגיף הקורונה, אנחנו נערכים להמשיך ואף להגביר את פעילות המרכז. כמדי שנה נעניק מלגות ופרסים לתלמידי מחקר החוקרים נושאים הקשורים בחקר האישה ביהדות ונתמוך בספרים ובמחקרים בתחום דעת זה. בנוסף, מתוכננים מספר כנסים ואירועים: סדרה בת מספר מפגשים חודשיים שתעסוק בנושא "נשים בפוליטיקה הישראלית", כנס בנושא "נשים ואומנות" בשיתוף המחלקה

לאומנות יהודית, כנס בנושא "נשים מהגרות" בשיתוף המכון לחקר השואה והמכון לחקר הציונות הדתית שיתקיים סמוך ליציאת הספר **ארץ מולדת**.